Oude Arubaanse tekst van 1803 lijkt waardevol voor linguisten

Nieuw licht op herkomst van Papiamentse taal ?

= door Charles Gomes Casseres =

WILLEMSTAD — Met grote belangstelling las ik in de Ñapa, behorende bij de Amigoe van zaterdag, 6 januari, het artikel van de hand van literator Wim Rutgers, naar aanleiding van de oudste Papiamentstalige tekst op Aruba. In zijn historisch zeer interessant artikel, schrijft Rutgers dat hij ondanks vele pogingen er nog niet in is geslaagd het originele stuk te vinden. Waar hij nu over beschikt is een moeilijk leesbare, met potlood geschreven tekst van de hand van Hamelberg.

Nu wil het toeval dat ik al enige tijd bezig ben een zeer goede fotocopie van het originele document te ontcijferen om er een artikel over te schrijven en zo dit voor de studie van het Papiaments zeer waardevolle stuk onder de aandacht te brengen van onze linguisten.

Mijns inziens kan het van grote betekenis zijn voor de nog steeds aan de gang zijnde discussie over de oorsprong van onze taal.

In mijn voortdurende speurtocht in archieven in Europa, de Verenigde Staten en Curaçao naar het origineel van de Papiamentse 'liefdesbrief van 1775' zoals Dr. Antoine Maduro, de briefwisseling (er moeten er niet één maar vier zijn!) tussen twee Curaçaose Sefardische Joden in dat jaar gevoerd, heeft gedoopt, is door mijn deskundige medewerkster in die zoekaktie, Mevr. Rique Lo Sin Sjoe - Geurts uit Rotterdam, een document van 1803 gevonden, dat zij als zijnde mogelijk in vroeg-Papiaments geschreven aan mij opstuurde. Het origineel bevindt zich in het Rijksarchief in Den Haag, dossiers Curaçao Oude Archieven tot 1828, No. 131, folio 110, Bijlage G bij No. 16 d.d. 22 maart 1804.

De oorspronkelijke handgeschreven tekst wordt hierbij afgedrukt, tegelijk met een door mij gemaakte transcriptie. De aan dit document verbonden geschiedenis is al in het lezenswaardig artikel van Wim Rutgers voldoende toegelicht. Het document is een getuigenverklaring van 26 Arubaanse Indianen- zo noemen zij zich zelf in de verklaring - ter ondersteuning van een rechtszaak tussen Commandeur Pieter Specht en de Ontvanger (en Bombardier) van Aruba, Bruyn Goverts Quant.

De waarde van het document ligt echter niet in de geschiedenis die eraan vastzit, maar als het op één na oudst bekende tekst in het Papiaments, duidelijk op het taalkundige vlak. Als leek, maar immer in de materie geïnteresseerd, ga ik mij niet wagen aan een taalkundige analyse ervan, maar wil deze gaarne overlaten aan onze Papiamentse linguisten. Wel is het mij een behoefte een serie vragen aan hen te stellen en een aantal kanttekeningen erbij te plaatsen.

VRAGEN

De allereerste vraag die bij mij opkomt is: Kan men de taal waarin het gesteld is als Papiaments of misschien 'vroeg-Papiaments' beschouwen, of moeten wij met priester en talenkenner Pater Schabel, die de term honderd jaar eerder - in 1704 - gebruikte, spreken van 'gebroken Spaans'? Het antwoord daarop kan bijvoorbeeld gevonden worden door dezelfde

Arubaanse "indianen" kwamen in opstand

tekst eerst in het Spaans en daarna in hedendaags Papiaments er naast te schrijven. De verschillen met de laatste zullen veel kleiner blijken te zijn dan met de eerste. Indien men aldus tot de conclusie komt dat het als 'vroeg-Papiaments' moet worden beschouwd, dan is de volgende vraag: Wiens Papiaments was het, van de Arubaanse Indianen of van degene die de verklaring opschreef, te weten Commandeur Specht? De zeer Hollands georienteerde spelling is natuurlijk van Specht, maar spelling is in dit verband niet belangrijk. Om de vraag te kunnen beantwoorden zullen wij ons moeten verdiepen in de persoon en afkomst van Pieter Specht, enerzijds, en anderzijds in de herkomst en opvoeding van deze Arubaanse Indianen van 1803.

PIETER SPECHT

Dr. Ds. A.J.C. Krafft schrijft in zijn HISTORIE EN OUDE FAMILIES, onder Arubaanse Families, (pag. 413) 'SPECHT. De eerste van deze familie was Borchard Specht, geb. ongeveer 1740, die in 1792 commandeur is van Aruba. Kinderen zijn: 1. Jan Hendrik, 2. Cornelis, 3. Willem, 4. Pieter, (deze) was in 1803 commandeur van Aruba...' Elders zegt Krafft dat de familie Specht sinds 1670 op Curaçao voorkomt.

Joh. Hartog schrijft in 'Mogen de Eilanden zich Verheugen' dat er in 1822 een kerkopziener van de Protestantse Gemeente op Aruba was met de naam C. Specht. De familie was dus Protestants. Volgens de meeste schrijvers spraken de van Europese Nederlanders afstammende Protestantse families tot begin deze eeuw Nederlands thuis. Papiaments kenden ze natuurlijk ook, maar deze was doorgaans sterk Nederlands georienteerd en zeker niet zo ver-Spaanst als de tekst van het document, (een auteur schreef 'ku nan ta doorspek nan Papiaments ku Hollandse woorden'). Derhalve is het niet aannemelijk dat de taal van de getuigenverklaring die van Specht zou zijn geweest.

Bovendien was het Commandeur Specht zeer gelegen ter wille van de geloofwaardigheid om de getuigenverklaring zo authentiek mogelijk te doen luiden. Het zou dus voor de hand liggen dat hij de door de Indianen uitgesproken woorden zo letterlijk mogelijk zou hebben opgetekend.

Mogen wij dan concluderen dat de taal van het document een vrij getrouwe weergave is van het Papiaments dat de Arubaanse Indianen in 1800 spraken?

INDIAANSE BEVOLKING

Volgens Hartog was het eiland tot tweemaal toe geheel onbewoond. Vervolgens, dat de Indiaanse inslag van de huidige Arubaanse bevolking terug gaat tot de derde vestiging na 1636. Deze kwamen alle van de vaste kust, het schiereiland Paraguana met Coro als hoofdstad, Hartog schrijft dan ook dat de 'Arubaanse Indianen een vasteland-stam waren'. Dat deze Indianen Spaans spraken staat buiten twijfel, legio bezoekers en geschiedschrijvers bevestigen dit, o.a. Felice Cardot, Exquemelin, Pedro Cunill Grau e.a. Hoe dicht hun Spaans bij het moderne Castellano was, heb ik nergens kunnen achterhalen. Wel zijn er vele passages in rapporten van bezoekende dominees en compagnie's-dienaren die vermelden dat om met de Arubaanse Indianen te kunnen communiceren de kennis van Spaans onontbeerlijk was.

Ook hun aantal was niet onaanzienlijk: bij een in 1816 gehouden volkstelling bedroeg de totale bevolking van Aruba: 1732 zielen, waarvan 564 'echte Indianen', (de telling vermeldt niet hoeveel 'halve Indianen' er onder de overige 1168 waren). Afrikaanse slaven waren er in 1800 slechts zeer weinige op Aruba. Volgens Hamelberg waren er tot 1758 geen Afrikanen op Aruba. Volgens Hartog in 1791 slechts 'een paar'. Pas in de telling van 1833 treffen wij 393 aan. Het Indiaanse bevolkingsdeel was dus op zijn allerminst een derde van de totale bevolking, met de 'halve-Indianen' er bij geschat wellicht de meerderheid.

Contact met Curaçao was zeldzaam en zeer moeilijk, slechts Compagniesdienaren kwamen er een enkele keer per jaar. Van migratie van Indianen van Curaçao naar Aruba is nergens iets te vinden. De paters die Aruba bezochten kwamen eens per jaar vanuit Coro, niet vanuit Curaçao, naar Aruba.

DOMINEE

De eerste Nederlandse dominee kwam pas na 1800 uit Curaçao. Daarentegen was er wel een veelvuldig contact over en weer tussen het schiereiland Paraguana en de ABC eilanden. De verbinding per kano tussen Paraguana en Aruba, Curaçao en Bonaire is namelijk gezien de heersende oostenwind en zeestromingen wel doenlijk, die tussen Aruba en Curaçao bijna onmogelijk.

Invloed op de taalvorming van deze Arubaanse Indianen door op voornamelijk op Curaçao wonende Europese Nederlanders, Portugeessprekende Sefardische Joden en Afrikaanse slaven moet dus vrijwel worden uitgesloten.

Geen wonder dat van het totaal van 288 woorden dat het document telt, er slechts 5, en dan nog zuiver militair-technische woorden, uit het Nederlands zijn afgeleid: Comandeur, comandant, fortie, roerpert??, en order; en geen uit het Portugees, geen van kennelijk Afrikaanse oorsprong (met de mogelijke uitzondering van het slechts een keer gebruikte 'nan'). Zelfs voor de meervoudsuitgang van 'Guardiaan' gebruikt Specht de Nederlandse vorm: 'Guardiaanen'. Maar indien dus het contact met de andere bevolkingsgroepen van Curaçao zo summier is geweest, van wie hebben deze Indianen dan hun 'vroeg-Papiaments' geleerd of overgenomen? Hun Nederlands aandoende achternamen kunnen misleidend zijn. Er zijn uit de Spaanse tijd gevallen bekend van Indianen die precies dezelfde voor- en achternamen droegen als van de Spaanse commandanten. Mogelijk een Indiaanse gewoonte om zich te vernoemen naar de namen van de overheersers?

GELIJKENISSEN

Enkele gelijkenissen met het Papiaments van de Liefdesbrief van 1775. (nummering is van de regels van het Arubaanse document).

1. beide vervoegen de werkwoorden al met behulp van de hulpwerkwoorden 'ta' en 'tabata'. (volgens Maduro is dit Gallego).
2. beide gebruiken het oud-Spaanse woord 'qui', soms als 'ky' geschreven, als betrekkelijk voornaamwoord en voegwoord. In het Arubaanse stuk niet consistent, het wordt soms afgewisseld met het hedendaagse 'ku'.
7. beide schrijven 'precura' en niet het moderne 'perkura' 11. en 28. beide gebruiken het woord 'habla', in de liefdesbrief gespeld 'gabla', voor de betekenis van spreken, waar wij nu 'papia' of 'bisa' zouden hebben gebruikt.

Kennelijk was tot 1803 het woord 'papia' nog niet in gebruik. Zou ook de naam van onze taal 'Papiamentu' pas van zo'n recente datum zijn??

28. beide gebruiken 'Moechoe', in de liefdesbrief 'muchu', waar wij tegenwoordig 'masha' zeggen. Kunnen deze treffende overeenkomsten louter toeval zijn of zijn zij het gevolg van het feit dat beide, zo van elkaar verschillende en verwijderde bevolkingsgroepen als de Arubaanse Indianen en de Curaçaose Sefardische Joden, hun Papiaments uit dezelfde bron hebben geleerd?

CONCLUSIE

Wij kunnen dan moeilijk concluderen dat de Arubaanse Indianen hun 'vroeg-Papiaments' autonoom hebben ontwikkeld. Is het niet meer voor de hand liggend dat dit 'vroeg-Papiaments' niet op Aruba, niet op Curaçao, niet op Bonaire, maar op het schiereiland Paraguana is ontstaan, van waaruit het als het ware via de Indiaanse migraties in beide richtingen continu uitstraalde naar deze eilanden? Diverse schrijvers hebben bovendien ook gerapporteerd dat er op het schiereiland Paraguana verschillende dorpen waren waar Papiaments gesproken werd.

Wát? Ons Papiaments geboren op het vaste land? Voor ons Papiaments sprekende Benedenwinders een schier heiligschennende bewering. Maar zijn de voorgaande feiten en overwegingen niet een zeer sterke aanwijzing in die richting? En hoe anders te verklaren de grote gelijkenis tussen het Papiaments van deze Arubaanse getuigenverklaring en het Papiaments van de slechts 28 jaar eerder op Curaçao geschreven tekst van de 'liefdesbrief van 1775'?

Is het dan niet mogelijk dat het hedendaagse Papiaments is ontwikkeld door de inwerking op dit 'vroeg-Papiaments' van de Indiaanse bevolking van Paraguana en de ABC eilanden van de talen en de grammatica aangebracht door de Nederlands sprekende Europeanen, de Portugees sprekende Sefardische Joden en de diverse Afrikaanse streektalen sprekende negerslaven?

Zo ja, dan is deze oudste Papiamentstalige tekst van Aruba een onverwachts welkome steun voor de poligenetische theorie, zijnde het ontstaan van het Papiaments uit het oud-Spaans daarna aangevuld met woorden en grammatikale vormen van Nederlandse, Portugese, Afrikaanse en modern Spaanse afkomst (aangehangen door o.a. dr. Antoine Maduro, N. van Meeteren, professor Jose Pedro Rona, e.a.) en een afwijzing van de monogenetische hypothese, waarbij het Papiaments zou zijn ontstaan uit één Afro-Portugese lingua franca hier gebracht door de Afrikaanse slaven, pas voor het éérst in 1650, en later aangevuld met de talen van de hier wonende bevolkingsgroepen (aangehangen door van Wijk, Menkman, en Frank Martinus Arion)?

Moge de publicatie van deze tekst van nut blijken te zijn voor onze linguisten voor een verdere uitdieping van de materie, want aan hen is vanzelfsprekend het laatste woord.

CH.GOMEZ CASSERES
....interessante vondst...

1. Noos ta firma por la berdad, y para Serbir na tienpo qu
2. lo llega die moosteer.
3. qui des die tiempoe koe Señor B.G. Quant ta poner
4. na Serbisje die tera, Seemper noos ta teende coonta qui eel
5. ta maltrata noos comandeur pieter Specht pa toer
6. Soorto die koos y Seemper el dho Quant ta pre-
7. cura die entreponeel deen toer gobierno die coman-
8. deur, por Ees motibo noos ta Espriminta koe
9. Eel ta causa die toer disunion y asina koe a ofre-
10. se na tiempoe die comandant Engles, A. Creagh
11. koe eel a habla koe comandant Engles,
12. ku noos Indiaan ta baay Lamanta contra
13. Engles / ariba die Ees falso testimonio qui eel
14. a hasie contra noos, comandant Engles a baay
15. na kaas die comandeur kibra cañon die canpania y bira toer cañon
16. nan roerpert, claba cañon, loema toer scopette y polber
17. die fortie Cargaar, pa dien die tera y pidie
18. asistensie na toer barco, oen mientira, koe
19. noenka tai koos no pasa na noos çabees,
20. tambien noos ta confesa qui noos coman-
21. deur a precura Seemper na toer llegada
22. die barcasion Enemigo, die tira alarma
23. na Soe kaas, y tene boon guardia y Ron-
24. da toer anoche, y Seemper noos coman-
25. deur tabata hoento koe noos, y koe oen
26. boon gobierno, no solamenta na Ees caso
27. allie, mas na toer Sorto die gobierno kie
28. ta depende die comandeur, nos tabata
29. tenido abaau die oen boon order, y koe moe-
30. choe boon hablar, Sin oesa die ningoen
31. maltrato, ni die palabra, menos die castigo,
32. pa poor doena motibo die koorda, kie ta
33. oen omber tocado na Soe Sientier mas con-
34. trario asta presente nos ta halla nos coman-
35. deur coemplido, na toer Soe rason y conver-
36. sasion y por Ser berdad noos ta firma
37. Ees die noos mismo mano ofresiendo nos
38. hoeramento delantie die triebunal die nos mayor
39. gobierno.
40. Aruba 22e junio 1803
41. Dit is de + Teekening van
42. Ysaak Geerman, Capitan
43. van de Guardianen,
44. Dit is de Teekgh + van Jean Thiele
45. Dit is de Teekgh P K van Pieter Kroes
46. Dit is de Teekgh H K van Hendr. Kroes
47. Dit is de Teekgh B K van Bernasje Kroes
48. Dit Is de Teekgh I S T van Joseph StJago Thiele
49. Dit is de Teekgh I G M van Juzziaas Geerman
50. Andres Tromp
51. Dit is de Teekgh van + Jacob Dirksz
52. Dit is de Teekgh PL van Pieter Lampe
53. Dit is de Teekg + van Jan IJsak Vrolijk
54. Dit is de Teekg + van Jan Leendt. Dirksz
55. Dit is de Teekg + van Jean Dirksz
56. Dit is de Teekg + van IJsak Vrolijk
57. Dit is de Teekgh + van Gilles Dirksz
58. Dit Teekening Tennis van Risesm Segge Theunis Van Rie-[illegible]
59. Dit is de Teekeninghe van + Franco Gaspaar Ridderstab
60. Dit is de Teekgh + van Jean Pierre Mache
61. Dit is de Teekgh + van Jan Kok
62. Dit is de + Teekenningh van Josephus Tromp
63. Dit is de Teekgh + van Gerrit Ridderstab,
64. Dit is de Teekingh + van Jacob Thiele
65. Dit is de Teekgh + van Pieter Tromp
66. Dit is de Teekening + van Thomas Croes
67. Dit is de Teekgh + van franco Josef Tromp
68. Dit is de Teekgh + van Antony LaCrus
69. Ganscheelde Ommestaande Teekeningh Is In Mijn
70. Presenthe Gepasseert En door hun en het Gantsche
71. Inwoonders ten Mijne huyze In het Publieke vergadering
72. Op den 1e Julij Afgeleezen En Aan hun Alle Gevraagt
73. off Zulx Niet de RieEele waarheyt Was van het Geen
74. Ster Vooren. Staat Waar Op hun Alle Eenpaarig
75. Geeft Geantwoort Van Ja En Zulx Niet Kunnende
76. Ignoreeren.
77. Datum Utsupra Pr= Specht
78. Het Afleezen van dit geschrift op boovenstaande Datum Is
79. In onze Prezentien Geschied en de Antwoord is Conform hier
80. Booven Staat Vermeld.
81. Datum utsupra
82. C Sm Croes
83. vDBiest

Guardiaanen
off
Boschwagters

